

บทที่ 7

สรุปและข้อเสนอแนะ

จังหวัดภูเก็ต เป็นจังหวัดที่มีการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวมายาวนาน ซึ่งสามารถนำรายได้เข้าประเทศได้มากเป็นอันดับต้นๆ ของประเทศมาโดยตลอด และทำให้มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อหัวประชากรของภูเก็ตมีค่ามากเป็นอันดับที่ 5 ของประเทศในปี พ.ศ.2547 ทั้งนี้ การพัฒนาการท่องเที่ยวของภูเก็ตจึงเป็นประเด็นสำคัญในระดับชาติ ซึ่งที่ผ่านมาการพัฒนาการท่องเที่ยวตั้งอยู่บนแนวคิดสำคัญ 2 แนวคิด คือ แนวคิดที่เชื่อว่าการท่องเที่ยวเป็นแหล่งที่มาของเงินตราต่างประเทศที่มีส่วนช่วยกระตุ้นการเติบโตทางเศรษฐกิจ และแนวคิดที่สอง คือ การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นการใช้แรงงานจึงก่อให้เกิดการกระจายรายได้ไปสู่แรงงานและครัวเรือนยากจน ซึ่งผลของแนวคิดแรกนั้นปรากฏผลชัดเจนจากจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติซึ่งต้องใช้จ่ายเงินเป็นจำนวนมากอย่างแน่นอน และในจำนวนนักท่องเที่ยวเหล่านี้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดภูเก็ตมากกว่า 1.2 ล้านคนในปี พ.ศ.2547 จึงย่อมส่งผลต่อรายได้และการจ้างงานของประชาชนในจังหวัดภูเก็ตอย่างมากด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม สำหรับแนวคิดที่สองในเรื่องของการกระจายรายได้และผลประโยชน์นั้น ยังไม่อาจเป็นจริงได้ในสภาพการประกอบการท่องเที่ยวในปัจจุบัน ที่ส่วนใหญ่ดำเนินการโดยผู้ประกอบการชาวต่างชาติและผู้มีโอกาสทางเศรษฐกิจและทางสังคมมากกว่า

การวิจัยนี้จึงมีสมมติฐานว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามนิยามในการศึกษาค้างนี้ ย่อมทำให้เกิดความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจขึ้นภายในพื้นที่ชุมชนมากกว่าพื้นที่ภายนอก ซึ่งหมายความว่าผู้ประกอบการย่อมมีการใช้จ่ายในการประกอบการให้แก่ผู้ผลิตหรือจัดหาวัตถุดิบ และแรงงานในชุมชนมากกว่าผู้ผลิตหรือจัดหาวัตถุดิบ และแรงงานนอกชุมชน การศึกษาจึงมีวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษาความเชื่อมโยงของการผลิตไปข้างหลังของการประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยเริ่มจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจด้วยการท่องเที่ยว ศึกษาที่ตั้งผู้ประกอบการและการประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และศึกษาการใช้จ่ายในการประกอบการ เพื่อเสนอแนะแนวทางการใช้พัฒนาและ การใช้พื้นที่เพื่อบรรเทาผลเสียที่อาจเกิดขึ้นและส่งเสริมให้ชุมชนสามารถพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้อย่างยั่งยืน

7.1 สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาวิจัย กิจกรรมและการประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของแต่ละชุมชนในจังหวัดภูเก็ตที่ทำการศึกษากัน 6 ชุมชนในครั้งนี้ พบว่า ทุกชุมชนที่สามารถพัฒนาการท่องเที่ยวจนสามารถสร้างผลตอบแทนเป็นระยะเวลายาวนานพอสมควรแก่ชุมชน และผู้ประกอบการท้องถิ่นในชุมชนได้นั้น ล้วนมีการรวมกลุ่มทางสังคมที่เข้มแข็งและเหนียวแน่นเป็นเบื้องต้นก่อนทั้งสิ้น ทั้งกลุ่มที่มีความเชื่อทางศาสนาเป็นแกน หรือกลุ่มทางอาชีพ กลุ่มแม่บ้าน ตลอดจนจนถึงกลุ่มประชาคมซึ่งรวมตัวกันเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนทั้ง 6 ชุมชนนั้น ยังคงอยู่ในระยะเริ่มต้นเท่านั้น โดยทั้งหมดมีลักษณะเด่นของการพัฒนาที่สำคัญ 5 ลักษณะ ได้แก่

ลักษณะที่หนึ่ง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเป็นพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่บนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติโดยตรง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นทรัพยากรชายฝั่ง เช่น ป่าชายเลน หาดทราย และพื้นที่ริมคลองน้ำกร่อย เป็นต้น กิจกรรมการท่องเที่ยวประเภทนี้ ได้แก่ การนำเที่ยวโดยเรือประมงดัดแปลง และการพายเรือชมป่าชายเลน เป็นต้น ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่าชุมชนทั้ง 6 เป็นชุมชนชายฝั่งทะเลที่มีท่าเรือสะดวกสบาย ยกเว้น ชุมชนป่าคลอกที่ใช้การจอดเรือในคลอง และชุมชนบ้านบางคนทีซึ่งท่าเรือพังเสียหายจากคลื่นสึนามิ และปัจจุบันยังมีได้มีการสร้างขึ้นทดแทน

ลักษณะที่สอง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเป็นเพียงการแปรรูปทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชน ซึ่งอาศัยองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการและด้านเทคโนโลยีในระดับต่ำ กิจกรรมการท่องเที่ยวประเภทนี้ ได้แก่ การจำหน่ายอาหารและร้านอาหารที่ประกอบอาหารจากผลผลิตที่ได้จากประมงพื้นถิ่น การจำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นถิ่นและของที่ระลึก (OTOP) ซึ่งแปรรูปประเภทผลผลิตผลการเกษตรและประมงพื้นถิ่น ตลอดจนกิจการโฮมสเตย์บนเกาะมะพร้าว ซึ่งแม้กิจการประเภทนี้ต้องอาศัยการบริหารจัดการพอสมควร แต่ปัจจุบันกิจการยังคงอยู่ในขั้นการพัฒนาให้สามารถมีมาตรฐานอยู่ในระดับที่นักท่องเที่ยวโดยทั่วไปยอมรับได้เท่านั้น

ลักษณะที่สาม การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเป็นการพัฒนาในรูปแบบของการตั้งรับเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งหมายถึง การรอรับนักท่องเที่ยวจากบริษัทนำเที่ยวเอกชนที่นำนักท่องเที่ยวมาให้ และรอรับนักท่องเที่ยวส่วนเกินหรือนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวด้วยตนเอง โดยการโฆษณาประชาสัมพันธ์ส่วนใหญ่เป็นการช่วยเหลือของหน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่น และองค์กรเอกชนต่างๆ แต่อย่างไรก็ตาม ทุกชุมชนใช้เงินลงทุนจากการออมภายในชุมชนเองจึงไม่มีภาระดอกเบี้ย

ลักษณะที่สี่ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเป็นแนวทางการพัฒนาโดยคำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างแท้จริง เนื่องจากประชาชนในชุมชนซึ่ง

เป็นผู้ได้รับผลประโยชน์ และได้จัดสรรผลประโยชน์ส่วนหนึ่งเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งในรูปของเงินรายได้และความร่วมมือร่วมแรงในการทำกิจกรรมต่างๆ

ลักษณะที่ห้า การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเป็นเพียงทางเลือกหนึ่งในการสร้างรายได้ให้กับตนเองและชุมชนเท่านั้น แม้บางส่วนจะยึดเป็นอาชีพหลักก็ตาม เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพหลักด้านเกษตรกรรม ทั้งการทำสวนยางพารา และการประมงพื้นบ้าน ยกเว้นชุมชนบ้านบ่อแร่และบ้านบางคนทีซึ่งส่วนใหญ่มีอาชีพหลักเป็นการรับจ้างในงานบริการด้านการท่องเที่ยวให้กับบริษัทเอกชนขนาดใหญ่ เนื่องจากเป็นชุมชนชานเมืองที่มีวิถีชีวิตแบบทุนนิยมและมีการศึกษาสูงกว่า

การค้นพบข้างต้น สอดคล้องกับความเป็นมาในการศึกษาซึ่งกล่าวไว้ในบทที่ 1 ว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ผ่านมาเป็นไปตามแนวทางทุนนิยมทำให้เกิดปัญหาหลักประการหนึ่ง คือ ปัญหาการเสื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนในพื้นที่ นอกเหนือจากปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติอย่างรุนแรง ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงที่พบได้ทุกพื้นที่ทั้ง 6 ชุมชนที่ทำการศึกษาเช่นกัน

หลังจากนั้น ผู้วิจัยต้องทำการศึกษาเพื่อหาความเชื่อมโยงทั้งในเชิงเศรษฐกิจ และในทางกายภาพของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้ผลสรุปในแต่ละด้านดังนี้

7.1.1 ความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การศึกษาเพื่อหาความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เกิดจากการประกอบการโดยชุมชนหรือประชาชนในชุมชนทั้ง 6 ชุมชน ได้พบข้อสรุปของความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจสำคัญร่วมกัน 3 ประการ คือ

ประการแรก การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของทั้ง 6 ชุมชนนั้นก่อให้เกิดความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจขึ้นภายในพื้นที่ชุมชน มากกว่าพื้นที่ภายนอกชุมชน สอดคล้องกับสมมติฐานของงานวิจัยในครั้งนี้ โดยผู้ประกอบการมีการใช้จ่ายในด้านการจ้างงานให้แก่แรงงานในชุมชนทั้งหมด ในขณะที่มีใช้จ่ายในด้านการซื้อผลผลิตและบริการชั้นกลางแก่ผู้ผลิตในชุมชน มากกว่าผู้ผลิตภายนอกชุมชน

ประการที่สอง การประกอบการประเภทร้านอาหารของทั้ง 6 ชุมชนนั้น ก่อให้เกิดความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจขึ้นภายในพื้นที่ชุมชน มากกว่าการประกอบการประเภทอื่นๆ ทั้งหมด

ประการที่สาม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของทั้ง 6 ชุมชนนั้นก่อให้เกิดความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจในรูปแบบการนำส่วนหนึ่งของผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่ได้มาใช้เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ชุมชน ทั้งนี้ หากมองว่าทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนเป็นวัตถุดิบที่สำคัญในการประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

สำหรับข้อสรุปประการแรกนั้น การศึกษานี้สามารถระบุได้ว่า การซื้อผลผลิตและบริการชั้นกลางที่จ่ายให้แก่ผู้ผลิตภายนอกชุมชนนั้นเกือบทั้งหมด เป็นการใช้จ่ายเพื่อซื้อผลผลิตและ

บริการชั้นกลางที่ไม่สามารถผลิตได้ในท้องถิ่น ซึ่งที่สำคัญมี 3 ประเภท คือ พลังงาน อุปกรณ์เครื่องจักร และบริการชั้นกลางที่ต้องใช้เทคโนโลยีในการผลิตในระดับกลางและระดับสูง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

การนำเข้าพลังงานเพื่อใช้ในการประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในการศึกษาค้นคว้ายังสามารถจำแนกได้เป็น ได้แก่ พลังงานไฟฟ้า และ น้ำมันเชื้อเพลิง ทั้งนี้ พลังงานไฟฟ้าทั้งในรูปแบบของพลังงานไฟฟ้าจากการไฟฟ้าฝ่ายผลิต และพลังงานไฟฟ้าจากแผงโซลาร์เซลล์นั้นถือว่าเป็นสินค้าและบริการชั้นกลางซึ่งต้องนำเข้าจากภายนอกชุมชนทั้งหมด ส่วนพลังงานจากน้ำมันเชื้อเพลิงนั้นนอกจากใช้ในการปั่นไฟฟ้าสำหรับกิจการแพอาหารทะเล และกิจการโฮมสเตย์บนเกาะมะพร้าวแล้ว ที่สำคัญ คือ การใช้ในเครื่องยนต์ของเรือท่องเที่ยวซึ่งเป็นเครื่องยนต์ดีเซล 4 สูบดัดแปลงจากเครื่องยนต์ที่ใช้ในรถยนต์ทั่วไป โดยผู้ประกอบการยังไม่สามารถใช้พลังงานทดแทนชนิดอื่นได้ เนื่องจากยังไม่มีพลังงานทดแทนชนิดใดที่สามารถรักษากำลังเครื่องยนต์ไว้ได้เท่ากับน้ำมันเบนซินทั่วไป ในขณะที่การประกอบการจำเป็นต้องแข่งกับเวลา เพราะบริษัทนำเที่ยวเอกชนขนาดใหญ่ใช้เรือเร็วที่มีความเร็วมากกว่าเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ

การนำเข้าอุปกรณ์เครื่องจักรที่ต้องใช้เทคโนโลยีในการผลิตชั้นกลางและชั้นสูง ซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่ อุปกรณ์การทำครัว อุปกรณ์ไฟฟ้า เครื่องเรือน เครื่องปั้นไฟดีเซล จักรยาน จักรยานยนต์ รถยนต์ แผงโซลาร์เซลล์ เรือแคนู เรือหัวโทงพร้อมเครื่องยนต์ ตลอดจนเครื่องคอมพิวเตอร์ และอุปกรณ์เครื่องมือสื่อสารต่างๆ เป็นต้น

การนำเข้าบริการชั้นกลางเพื่อการประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่ การบริการด้านการสื่อสารต่างๆ เป็นหลัก ทั้งโทรศัพท์พื้นฐาน โทรศัพท์มือถือ และอินเทอร์เน็ต

อย่างไรก็ตาม การใช้จ่ายส่วนใหญ่เพื่อการนำเข้าผลผลิตและบริการชั้นกลางเหล่านี้เกือบทั้งหมดยังคงเป็นการใช้จ่ายที่เกิดขึ้นภายในจังหวัดภูเก็ต ยกเว้น การซื้อเรือหัวโทงพร้อมเครื่องยนต์ ซึ่งเกือบครึ่งหนึ่งนำเข้ามาจากจังหวัดกระบี่ เนื่องจากไม้ที่ใช้ทำเรือในจังหวัดภูเก็ตหายาก โดยเฉพาะในช่วงหลังพิบัติภัยสึนามิซึ่งเรือของชาวบ้านได้รับความเสียหายมาก

สำหรับข้อสรุปประการที่สอง ที่พบว่า การประกอบการประเภทร้านอาหารก่อให้เกิดความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจขึ้นภายในพื้นที่ชุมชนมากกว่าการประกอบการประเภทอื่นๆ นั้น การศึกษานี้ก็สามารถระบุได้ว่า การประกอบการร้านอาหารในทุกชุมชนนอกจากจะใช้แรงงานในชุมชนแล้ว ยังใช้ผลผลิตที่ผลิตได้ภายในชุมชนเป็นวัตถุดิบในการประกอบอาหารเกือบทั้งหมด ทั้งผลผลิตทางการเกษตร เช่น เนื้อสัตว์และพืชผักต่างๆ และผลผลิตทางการประมงจากการประมงพื้นบ้านและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง ซึ่งทั้งในชุมชนบางโรงและชุมชนเกาะมะพร้าวนั้น พบว่ามีปริมาณผลผลิตไม่เพียงพอต่อความต้องการ ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่าเกิดจากสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมลงจนทำให้ปริมาณผลผลิตมีน้อยลงทั้งที่ชาวบ้านเองอยากเพิ่มปริมาณการผลิตให้มากขึ้น

สำหรับข้อสรุปประการที่สามนั้น พบว่า ทุกชุมชนนั้นได้นำส่วนหนึ่งของผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่ได้จากการประกอบการท่องเที่ยวมาใช้เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ชุมชน ทั้งการปลูกป่าชายเลน การสร้างป่าและแนวเขตป่าชายเลน การปรับปรุงภูมิทัศน์ริมคลองและชายหาด การสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ตลอดจนการจัดกิจกรรมเพื่อรณรงค์การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในรูปแบบต่างๆ ซึ่งความสำเร็จส่วนหนึ่งมาจากการตระหนักว่า ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้น สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้จริง โดยเฉพาะในชุมชนบางโรงที่สามารถบริหารงานจนสามารถนำรายได้เข้าสมทบกองทุนออมทรัพย์ของหมู่บ้านเพื่อสร้างสวัสดิการในด้านต่างๆ ให้กับชุมชนได้โดยส่วนรวม

7.1.2 สภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่รองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ พบว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของแต่ละชุมชนนอกจากจะมีความเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ส่วนบุคคล พื้นที่สาธารณะ และพื้นที่อนุรักษ์ต่างๆ ภายในชุมชน คือ พื้นที่ชายหาด พื้นที่ป่าชายเลน พื้นที่ป่าไม้ และพื้นที่ริมคลองในเขตพื้นที่ชุมชนแล้ว ส่วนใหญ่กิจกรรมการท่องเที่ยวยังเชื่อมโยงไปสู่พื้นที่ภายนอก เนื่องจากความเป็นเกาะซึ่งมีการพัฒนามายาวนานจนมีระบบคมนาคมทั้งทางบกและทางทะเลที่สะดวกสบาย

สำหรับพื้นที่รองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เกิดขึ้นนั้น การศึกษานี้พบว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวเกือบทั้งหมดเกิดขึ้นในพื้นที่สาธารณะ ได้แก่ พื้นที่ชายหาด พื้นที่คลอง พื้นที่ริมคลอง พื้นที่ป่าชายเลน พื้นที่ป่าไม้ ตลอดจนทะเลและเกาะต่างๆ กิจกรรมส่วนใหญ่เกิดขึ้นในเวลากลางวัน จึงทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเหล่านี้ยังมีได้รับกวนการใช้ชีวิตประจำวันของประชาชนในชุมชนมากนัก ส่วนในกรณีของแพอาหารทะเลเกาะมะพร้าวที่เปิดให้บริการในช่วงกลางคืน และมีการจำหน่ายเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์นั้น ก็ตั้งอยู่ห่างจากชุมชนจึงยังไม่ส่งผลกระทบต่อรบกวนการใช้ชีวิตของชุมชนในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม ปัญหาความขัดแย้งสำคัญในการใช้พื้นที่สาธารณะเหล่านี้ คือ การเข้ามาใช้โดยผู้ประกอบการนอกพื้นที่ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมจากคราบน้ำมันของเครื่องยนต์เรือนำเที่ยว รวมถึงปัญหาการแย่งพื้นที่จอดเรือซึ่งมีจำกัด โดยมีปัญหามากในพื้นที่คลองมุดง (ชุมชนบ่อแร่) และพื้นที่อ่าวฉลอง (ชุมชนบางคณที)

การประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยวของทั้ง 6 ชุมชน ปัจจุบัน ยังไม่ได้สร้างปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ เนื่องจากชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและควบคุมดูแล ทั้งชาวบ้านส่วนใหญ่ต่างตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบการการท่องเที่ยวยังมีอยู่ในปริมาณไม่มากนัก จึงทำให้ขยะและของเสียที่เกิดจากกิจกรรมเหล่านี้ ยังอยู่ในความสามารถของชุมชนที่จะจัดการได้เอง แต่อย่างไรก็ตาม ปัญหามลพิษ ขยะ และของเสียส่วนใหญ่

กลับเกิดจากผู้ประกอบการภายนอกท้องถิ่น ซึ่งมีการประกอบการขนาดใหญ่และรองรับนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ได้ใส่ใจดูแลเท่าที่ควร จึงก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งกับชาวชุมชนอยู่บ้างในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว โดยเฉพาะปัญหาขยะตกค้างในพื้นที่

สำหรับความเชื่อมโยงทางกายภาพสู่พื้นที่ภายนอกชุมชนอันเนื่องจากการคมนาคมที่มีความสะดวกสบายนั้น อาจก่อให้เกิดทั้งผลดีและผลเสียต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนได้ กล่าวคือ การคมนาคมที่สะดวกสบายทำให้นักท่องเที่ยวจำนวนมากซึ่งเคยมาเที่ยวเกาะภูเก็ตแล้วและเชื่อมั่นในความปลอดภัย สามารถใช้บริการรถเช่าหรือบริการขนส่งสาธารณะเพื่อท่องเที่ยวในพื้นที่อื่นๆ ของเกาะภูเก็ตนอกเหนือจากชายหาดซึ่งเป็นจุดดึงดูดหลัก ประกอบกับการมาท่องเที่ยวบนเกาะภูเก็ตส่วนใหญ่เป็นการมาพักตากอากาศซึ่งกินเวลาหลายวัน การท่องเที่ยวในพื้นที่อื่นๆ และรูปแบบอื่นๆ จึงมีการพัฒนาเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการศึกษานี้พบว่า นักท่องเที่ยวต่างชาติหลายคนมีความคุ้นเคยกับคนในชุมชนเป็นอย่างดี นอกจากนี้ ยังรวมถึงการที่หลายชุมชนโดยเฉพาะชุมชนบ้านอ่าวปอที่มีท่าเรือเพื่อการท่องเที่ยวที่ได้ประโยชน์จากการที่นักท่องเที่ยวที่เคยมาใช้บริการเรือของบริษัทนี้เที่ยวเอกชนขนาดใหญ่จำนวนมากนั้น ส่วนหนึ่งได้หันมาใช้บริการเรือนำเที่ยวของชาวบ้านซึ่งมีราคาถูกกว่าและมีความยืดหยุ่นกว่า ในขณะที่การท่องเที่ยวของชุมชนบ้านบางคนทีซึ่งเคยมีท่าเรือของชุมชนอยู่ใกล้กับท่าเรือท่องเที่ยว (ท่าเรือฉลอง) นั้นต้องซบเซาลงเนื่องจากไม่ได้รับผลดังกล่าวแล้ว ทั้งสองกรณีนี้ทำให้อาจกล่าวได้ว่า การคมนาคมที่สะดวกสบายได้ก่อให้เกิดความเชื่อมโยงทางกายภาพที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชน

อย่างไรก็ตาม ในหลายพื้นที่การคมนาคมที่สะดวกสบายได้กลับกลายเป็นอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น ในกรณีของชุมชนบ้านเกาะมะพร้าว ซึ่งนักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งเลือกที่จะมาเพียงเพื่อรับประทานอาหารทะเลและท่องเที่ยวบนเกาะโดยไม่พักค้างคืน เพราะอยู่ห่างจากตัวเมืองภูเก็ตซึ่งมีโรงแรมและที่พักที่มีความสะดวกสบายมากกว่าเพียง 7 กิโลเมตรเท่านั้น และในกรณีของชุมชนบ้านบ่อแร่ซึ่งอยู่ใกล้ตัวเมืองภูเก็ตเช่นกันนั้น นักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งก็เพียงแวะมาพายเรือแคนูบริเวณคลองมุดงโดยมิได้อุดหนุนกิจการร้านอาหารหรือร้านขายของที่ระลึกแต่อย่างใด

ที่สำคัญที่สุด คือ ในทุกชุมชนที่ทำการศึกษาค้นพบว่า การคมนาคมที่สะดวกสบายได้ทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลน และพื้นที่ป่าไม้ ตลอดจนการเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ที่ดินไปสู่มือของนายทุนทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมากขึ้นเรื่อยๆ

7.1.3 ความเชื่อมโยงทางสังคมของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ พบว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของแต่ละชุมชนที่ทำการศึกษาทั้ง 6 ชุมชน ได้ก่อให้เกิดความเชื่อมโยงทางสังคมทั้งภายในและภายนอกชุมชน ดังนี้

ความเชื่อมโยงทางสังคมทั้งภายในชุมชน ซึ่งนอกเหนือจากการรวมกลุ่มทางสังคมของชุมชนแต่ละชุมชนซึ่งมีความเข้มแข็งดังได้กล่าวแล้ว กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ก่อให้เกิดความเชื่อมโยงกันระหว่างกลุ่มต่างๆ ได้แก่ กลุ่มเรือนำเที่ยว กลุ่มเรือประมงพื้นบ้าน กลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอนุรักษ์ และกลุ่มออมทรัพย์ เป็นต้น ซึ่งท้ายที่สุดแล้วความเชื่อมโยงเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะในกรณีของชุมชนบ้านบางโรง และบ้านบ่อแร่ซึ่งกลุ่มออมทรัพย์ และกลุ่มแม่บ้านมีส่วนสำคัญในช่วยเหลือด้านเงินทุน และการประกอบการ นอกจากนี้ ในกรณีของชุมชนป่าคอกกั้นก่อให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างสถาบันการศึกษา กลุ่มแม่บ้าน และกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหนียวแน่นอีกด้วย

สำหรับความเชื่อมโยงทางสังคมภายนอกชุมชน ซึ่งนอกเหนือจากเครือข่ายทางศาสนา แล้วที่เด่นชัดที่สุด คือ เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่อำเภอคลอง ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลราไวย์ โครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง (CHARM) และมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์ (WFT) ซึ่งได้สร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรและการท่องเที่ยวในระดับอนุภาคที่เชื่อมโยงกลุ่มจังหวัดอันดามัน (กระบี่ พังงา และภูเก็ต)

7.2 การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน

จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ พบว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของแต่ละชุมชนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ กายภาพ และสังคมที่มีลักษณะร่วมกันหลายประการ ได้แก่

7.2.1 การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ได้แก่

1) สร้างรายได้และอาชีพ ซึ่งแม้ว่าส่วนใหญ่ยังคงเป็นรายได้และอาชีพเสริม แต่รายได้เหล่านี้มีส่วนสำคัญในการสร้างอำนาจซื้อสำหรับสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต รวมทั้งช่วยส่งเสริมการลงทุนเพื่อประกอบการและการออมเพื่ออนาคตได้

2) ก่อให้เกิดความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจขึ้นภายในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งทำให้เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจขึ้นภายในพื้นที่ โดยเฉพาะในการจ้างงานคนในท้องถิ่นซึ่งส่วนใหญ่ของค่าจ้างยังคงใช้จ่ายในท้องถิ่น รวมถึงการผลิตผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อเป็นของฝากหรือของที่ระลึกซึ่งการผลิตส่วนใหญ่ยังคงใช้วัตถุดิบและแรงงานในท้องถิ่นอีกทอดหนึ่งด้วย

3) ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวและแหล่งพักผ่อนหย่อนใจขึ้นภายในชุมชน ซึ่งช่วยลดรายจ่ายด้านการพักผ่อนและนันทนาการของประชาชนท้องถิ่น รวมทั้งยกระดับคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมของชุมชนให้ดีขึ้นด้วย

4) เป็นส่วนสำคัญในการสร้างการออมและสวัสดิการของชุมชน โดยเฉพาะในชุมชนบ้านบางโรงและชุมชนบ้านบ่อแร่ ซึ่งมีการจัดสรรรายได้จากการประกอบการท่องเที่ยวให้เป็นเงินออมของชุมชนเพื่อจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุ ผู้เจ็บป่วย ตลอดจนทุนการศึกษาจนถึงระดับปริญญา

5) ส่วนหนึ่งของรายได้เหล่านี้ ทุกชุมชนได้ใช้เพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของชุมชน เช่น การปลูกป่าชายเลน การก่อสร้างแนวเขตกันการบุกรุก และขุดลอกคูคลอง เป็นต้น

7.2.2 การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ ได้แก่

1) ก่อให้เกิดการพัฒนาและจัดระเบียบพื้นที่สาธารณะ เช่น พื้นที่ริมชายหาด พื้นที่ริมคลอง และพื้นที่ป่าชายเลน เป็นต้น กรณีที่ชัดเจน คือ ชุมชนบ้านป่าคอกและชุมชนบ้านบ่อแร่ที่มีการสร้างแนวป้องกันการกัดเซาะป่าชายเลนพร้อมทั้งปรับปรุงภูมิทัศน์เพื่อการท่องเที่ยว รวมถึงการจัดระเบียบการเลี้ยงปลาในกระชังในพื้นที่คลองบางโรง และคลองมุดง

2) ก่อให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งทุกชุมชนได้มีการปลูกป่าชายเลนและป่าไม้เพิ่มเติมในพื้นที่ของตน รวมถึงการจัดระเบียบการจอดเรือ การปล่อยน้ำมัน และของเสียลงในพื้นที่คลองบางโรง และคลองมุดง ซึ่งคลองทั้งสองสามารถใช้จอดพักเรือขนาดกลางและเรือยอร์ชได้

3) ก่อให้เกิดการพัฒนาสาธารณูปโภคและสาธารณูปการให้กับท้องถิ่น ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลวิเชียรได้ทำการก่อสร้างถนน ที่จอดรถ และอาคารแสดงสินค้าผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น (OTOP) บริเวณคลองมุดงเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชน

4) ในกรณีของชุมชนบางโรงนั้น เงินรายได้จากการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของการลงทุนของชุมชนเพื่อซื้อที่ดินและจัดทำโครงการบ้านจัดสรร โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะจำหน่ายให้กับคนรุ่นใหม่ในท้องถิ่นซึ่งได้เปลี่ยนวิถีชีวิตไปสู่การทำงานบริการด้านการท่องเที่ยว ซึ่งมีแนวโน้มที่จะขายที่ดินของตนเองเพื่อนำไปซื้อที่อยู่อาศัยในเขตตัวเมืองภูเก็ต

7.2.3 การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ได้แก่

1) ก่อให้เกิดการพัฒนากระบวนการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อใช้ในการบริหารจัดการทรัพยากร และแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ซึ่งขณะนี้ชุมชนบ้านบางโรงได้พัฒนาระบบการกระจายเสียงและวิทยุชุมชน เพื่อส่งเสริมการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและการมีส่วนร่วม

2) ก่อให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ซึ่งขณะนี้ ชุมชนบ้านบางโรงกำลังพัฒนาระบบบัญชีที่โปร่งใส และพัฒนาการใช้ข้อมูลสารสนเทศและเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เพื่อการโฆษณาประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวของชุมชน

3) ช่วยเสริมสร้างความสามัคคีและความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชุมชนได้

4) ช่วยลดปัญหาอาชญากรรมและยาเสพติดได้ โดยเฉพาะในพื้นที่อ่าวปอและบางโรงซึ่งกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ช่วยสร้างรายได้ให้กับเยาวชนในช่วงปิดเทอมได้ในขณะที่ก่อให้เกิดการพัฒนาทักษะ ร่างกาย และจิตใจอีกด้วย

โดยสรุปแล้ว การพัฒนาและส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของแต่ละชุมชนที่ทำการศึกษากลับ 6 ชุมชน ได้ก่อให้เกิดผลดีต่อชุมชนมากกว่าผลเสีย ทั้งนี้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ได้จากการท่องเที่ยวนั้น มีส่วนนำไปสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ทั้งยังได้ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมของชุมชนในการบริหารจัดการพื้นที่ ทรัพยากร เงินทุน ผลประโยชน์และความขัดแย้ง นอกจากนี้ การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ยังมีส่วนช่วยทำให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และเข้าใจวิถีชีวิตของชาวบ้านท้องถิ่น พร้อมทั้งตระหนักถึงการอนุรักษ์และการแบ่งปันทรัพยากรอย่างเป็นธรรม

7.3 ข้อเสนอแนะเพื่อการวางแผน

ผลการศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นไปตามสมมติฐานเบื้องต้นของงานวิจัย เนื่องจากความเชื่อมโยงส่วนใหญ่เกิดขึ้นภายในชุมชน โดยเฉพาะในกิจการร้านอาหารซึ่งก่อให้เกิดความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจขึ้นภายในชุมชนอย่างหลากหลายที่สุด กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเหล่านี้จึงเป็นการก่อให้เกิดรายได้และการจ้างงานในชุมชนโดยตรง ทำให้การประกอบการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นเป็นสิ่งที่คนในชุมชนส่วนใหญ่ต้องการให้เกิดขึ้นในชุมชนของตน ในขณะที่หลายคนก็ตระหนักถึงผลเสียหลายประการที่อาจจะตามมา หากมิได้มีการวางแผนและการจัดการที่ดี ทั้งนี้ การศึกษานี้สามารถทำการเสนอแนะเพื่อการวางแผนพัฒนาความเชื่อมโยงทั้งในทางเศรษฐกิจ ทางกายภาพ และทางสังคมของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ศึกษาได้ 4 ประเด็นหลัก ตามกรอบแนวคิดในการวิจัย คือ

- การเพิ่มมูลค่าและประสิทธิภาพความเชื่อมโยงภายในพื้นที่ชุมชน ซึ่งหมายถึง การเพิ่มรายได้ของนักท่องเที่ยวทั้งในรูปของการเพิ่มจำนวน และการใช้จ่าย ตลอดจนการจัดกิจกรรมที่หลากหลายมากขึ้น ทั้งนี้ ต้องอยู่บนพื้นฐานการยอมรับของชุมชน และการอนุรักษ์ทรัพยากรที่มีอยู่
- การกระจายความเชื่อมโยงภายในชุมชนอย่างเป็นธรรม ซึ่งหมายถึง การพัฒนาการบริหารจัดการของชุมชนตามหลักธรรมาภิบาล โดยมีความซื่อสัตย์ โปร่งใส เป็นธรรม และตรวจสอบได้ มิฉะนั้นผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจะนำไปสู่ความแตกแยกของชุมชนในที่สุด

- การลดความเชื่อมโยงสู่ภายนอกที่ไม่มีความจำเป็น และสามารถพึ่งพาตนเองได้ ทั้งนี้ เพื่อให้ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นหมุนเวียนอยู่ในชุมชนในขณะเดียวกับที่สร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชน

- การสร้างความเชื่อมโยงที่เกื้อกูลซึ่งกันและกันสู่ภายนอก เพื่อสร้างพลังและแนวร่วมที่เข้มแข็งให้กับชุมชน ในขณะที่ก่อให้เกิดเครือข่ายการตลาดที่กว้างขวางขึ้นด้วย

การศึกษาในครั้งนี้สามารถเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนที่ได้จากการศึกษารวม 7 ประการ เพื่อให้เกิดการพัฒนาตามประเด็นหลักทั้ง 4 ข้างต้น ดังนี้

1. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของจังหวัดภูเก็ตต้องมุ่งเน้นไปที่การส่งเสริมการประกอบกิจการร้านอาหารที่ประกอบการโดยชุมชนเอง เนื่องจากก่อให้เกิดความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจขึ้นภายในชุมชนอย่างมากและหลากหลายที่สุด ทั้งสามารถใช้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาในพื้นที่เพื่อนำไปสู่การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่นได้ เช่น การเดินชมธรรมชาติ ป่าชายเลนในชุมชน การพายเรือแคนูชมป่าชายเลน ตลอดจนการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์พื้นถิ่นของชุมชนด้วย แต่อย่างไรก็ตาม สำหรับกิจการที่ประชาชนในชุมชนประกอบการเองนั้น ต้องควบคุมปริมาณผู้ประกอบการ มิฉะนั้นอาจเกิดการแข่งขันกันเองของผู้ประกอบการท้องถิ่น ซึ่งอาจนำไปสู่ความขัดแย้งและการขาดทุนได้ นอกจากนี้ ยังต้องคำนึงถึงการควบคุมการจับสัตว์น้ำที่มีได้เกิดจากการเพาะเลี้ยงของชาวบ้านเองด้วย

2. ต้องมุ่งเน้นไปที่การส่งเสริมการประกอบการนำเที่ยวของชุมชนในพื้นที่ธรรมชาติของชุมชนโดยไม่ใช้พลังงานน้ำมัน ซึ่งได้แก่ การพายเรือแคนูชมป่าชายเลนในพื้นที่คลองบางโรง (ชุมชนบางโรง) และคลองมุดง (ชุมชนบ่อแร่) รวมถึงการเดินชมธรรมชาติในพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าเขาพระแหง (ชุมชนป่าคลอง) และขี้จักรยานท่องเที่ยวเกาะมะพร้าว (ชุมชนเกาะมะพร้าว) และจุดชมวิวเขาขาด (ชุมชนบ่อแร่) ทั้งนี้เนื่องจากค่าใช้จ่ายเพื่อการประกอบการกว่าร้อยละ 50 ของกิจการนำเที่ยวโดยเรือหัวโทงนั้น เป็นการใช้จ่ายเพื่อซื้อน้ำมันเชื้อเพลิง หากสามารถลดการใช้พลังงานน้ำมันได้จะเป็นผลดีทั้งต่อรายได้ที่จะเพิ่มขึ้นแล้ว ยังช่วยลดมลภาวะที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ได้อีกด้วย

3. ต้องส่งเสริมและสร้างสถานที่จำหน่ายสินค้าพื้นถิ่นและของที่ระลึกต่างๆ ในพื้นที่ท่องเที่ยวของชุมชน ดังเช่น ร้านจำหน่ายสินค้า OTOP ของชุมชนบ่อแร่ และร้านอาหารชุมชนบางโรง ซึ่งเมื่อมีสถานที่จำหน่ายที่สะดวกและเข้าถึงได้ง่าย ถือเป็นโอกาสในการขายสินค้าเหล่านี้ให้กับนักท่องเที่ยวซึ่งเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ ในขณะเดียวกันก็สามารถเพิ่มราคาขายของสินค้าได้อีกด้วย นอกจากนี้ การเพิ่มความหลากหลายของสินค้า และการพัฒนาคุณภาพสินค้าก็ควรมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องด้วยเช่นเดียวกัน

4. ต้องมุ่งเน้นการสร้างระบบการบริหารจัดการที่ดี หรือธรรมาภิบาลให้กับระบบการบริหารจัดการของชุมชน รวมถึงองค์กรทางการเงินของชุมชน เพื่อสร้างพลังการพัฒนาและป้องกันความแตกแยกของชุมชน รวมทั้งช่วยให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการผลประโยชน์ที่ได้รับเพื่อพัฒนา

ชุมชนและอนุรักษ์ทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ตลอดจนยอมรับกระบวนการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่เป็นธรรม และสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชนและองค์กรอื่นๆ ทั้งนี้ เมื่อมีการพัฒนาการท่องเที่ยวขึ้นจนประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง ย่อมก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นอย่างแน่นอน โดยผู้วิจัยขอยกปัญหาหนึ่งที่ชุมชนบ่อแร่และชุมชนบางโรงมีความกังวลอยู่ คือ ความขัดแย้งที่อาจเกิดจากการแย่งกันใช้พื้นที่คลองระหวางการใช้เพื่อพายเรือแคนู และการใช้เพื่อเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในกระชังของชาวบ้าน ซึ่งปัญหาลักษณะนี้ย่อมต้องอาศัยระบบการบริหารจัดการที่ดีของชุมชนเพื่อหาทางออกที่ดีที่สุด

5. ต้องกำหนดเขตและพัฒนาพื้นที่ป่าไม้ พื้นที่ป่าชายเลน พื้นที่คลอง และพื้นที่สาธารณะ ให้มีความชัดเจนและเข้าถึงได้ เพื่อให้ชุมชนใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงในการบริหารจัดการพื้นที่ได้ที่สำคัญและมีการเสนอจากชาวบ้านตลอดมา คือ การสร้างทางเดินชมธรรมชาติป่าชายเลน ทางจักรยาน และหลักเขตป่าชายเลน ในพื้นที่ชุมชนบ้านบางโรง บ้านป่าคลอก บ้านเกาะมะพร้าว และบ้านบ่อแร่ ซึ่งปัจจุบันชุมชนเหล่านี้ประสบกับปัญหาการบุกรุกแผ้วถางป่าชายเลน ทั้งโดยชาวบ้านด้วยกันเองและโดยนายทุน ทั้งนี้ เนื่องจากไม่มีแนวกันชนระหว่างพื้นที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์กับพื้นที่ป่าชายเลน และชุมชนไม่สามารถชี้แนวเขตที่ชัดเจนได้ จึงเกิดการบุกรุกแบบค่อยเป็นค่อยไปตลอดมา

6. ต้องสร้างท่าเรือที่เหมาะสมกับความต้องการและวิถีชีวิตของชุมชน โดยมีการบริหารจัดการท่าเรืออย่างเป็นธรรม เนื่องจากท่าเรือมีความสำคัญอย่างยิ่งยวดสำหรับชาวบ้านที่ใช้เรือเป็นพาหนะ โดยเฉพาะท่าเรือของชุมชนบ้านบางคนทีซึ่งหากไม่รีบดำเนินการก่อสร้างอาจทำให้การท่องเที่ยวและวิถีชีวิตชาวประมงของชุมชนสูญสิ้นไปได้ หรือในกรณีท่าเรือเกาะมะพร้าวซึ่งยังเป็นประเด็นขัดแย้งกันอย่างรุนแรง

7. ต้องส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เป็นแนวทางการท่องเที่ยวที่เป็นที่นิยมและได้รับการยอมรับ โดยนักท่องเที่ยวต้องมีความเข้าใจว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องก่อให้เกิดการกระจายผลประโยชน์สู่ชุมชนท้องถิ่นเจ้าของทรัพยากรท่องเที่ยวเหล่านั้นอย่างแท้จริงและเป็นธรรม

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้การเสนอแนะในการศึกษาครั้งนี้ สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง จึงจำเป็นต้องเสนอแนะบนพื้นฐานของบทบาทและหน้าที่ของผู้มีส่วนร่วมหลัก (Key Stakeholders) ในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ซึ่งจากการศึกษาสามารถจำแนกได้ 5 ภาคส่วน ได้แก่

1. ภาคประชาชน ซึ่งหมายถึง ประชาชน ชุมชน และกลุ่มทางสังคมในพื้นที่
2. ภาคเอกชน ซึ่งหมายถึง ภาคธุรกิจภายนอกชุมชน
3. ภาครัฐ ซึ่งเป็นทั้งผู้กำหนดและบังคับใช้กฎเกณฑ์ต่างๆ ทั้งในระดับการบริหารราชการส่วนกลาง และการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น

4. ภาคสังคม ได้แก่ สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา และองค์กรนอกภาครัฐบาล (Non-Governmental Organizations: NGOs) เช่น กลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น
5. นักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นผู้เข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว

การศึกษาในครั้งนี้จึงได้จัดทำเสนอข้อเสนอแนะเพื่อการวางแผนพัฒนาความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งจำแนกตามบทบาทและหน้าที่ของผู้มีส่วนร่วมหลักทั้ง 5 ภาคส่วน ในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ได้ดังนี้

7.3.1 ภาคประชาชน

ภาคประชาชน ชุมชน ประชาคม (Community) หรือกลุ่มประชาชน นับเป็นองค์กรเล็กที่สุดและเป็นเจ้าของท้องถิ่น มีบทบาทต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนร่วมกันตามรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2540 ว่าด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกฎหมาย ซึ่งระบุไว้ในหมวดที่ 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย มาตรา 46 ว่า "บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์และฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ตามกฎหมายบัญญัติ" และระบุไว้ในมาตรา 56 ว่า "สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่อย่างปกติและต่อเนื่อง ในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ ตามกฎหมายบัญญัติ"

จากบทบาทและหน้าที่ของต้น ประกอบกับการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงเสนอแนะให้ชุมชนต้องพัฒนาองค์กรและการรวมกลุ่มของชุมชนให้มีความเข้มแข็ง มีระเบียบแบบแผน มีการบริหารจัดการที่ดี หรือที่เรียกว่า ธรรมมาภิบาล เพื่อให้ชุมชนมีพลังผลักดันการพัฒนาและสามารถจัดสรรผลประโยชน์สู่สมาชิกทุกคนอย่างเป็นธรรม มิฉะนั้น ปัญหาความขัดแย้งจากผลประโยชน์จะนำไปสู่ความแตกแยกของชุมชนได้ในที่สุด

7.3.2 ภาคเอกชน

องค์กรภาคเอกชนหรือผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวทุกประเภท เช่น สมาคมผู้ประกอบการรถนำเที่ยว สมาคมผู้ประกอบการท่องเที่ยว สมาคมผู้ประกอบการร้านอาหารและภัตตาคาร สมาคมมัคคุเทศก์ เป็นต้น เป็นผู้มีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรของชุมชนเพื่อ

การประกอบการท่องเที่ยวของตน ย่อมต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบและเคารพต่อชุมชนท้องถิ่น และมีส่วนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐบาลเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วย

7.3.3 ภาครัฐบาล

ในระดับการบริหารราชการส่วนกลาง ปัจจุบันกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง ซึ่งมีหน้าที่ปกป้อง บำรุงรักษา พัฒนาทรัพยากรทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และประสานงานกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ซึ่งเป็นรัฐวิสาหกิจในสังกัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา มีบทบาทร่วมรับผิดชอบต่อการประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวของประเทศ ตลอดจนหน่วยงานต่างๆ ในสังกัดกระทรวงที่เกี่ยวข้องอื่นๆ เช่น กรมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตำรวจท่องเที่ยว กรมศุลกากร กรมส่งเสริมการเกษตร กรมประมง กรมเจ้าท่า เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีการบริหารราชการส่วนภูมิภาค คือ จังหวัดและอำเภอซึ่งมีบทบาทหน้าที่คาบเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ต่างๆ

บทบาทหน้าที่หลักของภาครัฐที่ควรปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอย่างมาก คือ การลดหรือเลิกทำการตลาดและการประชาสัมพันธ์ซึ่งเน้นไปที่การเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวและปริมาณการใช้จ่าย โดยยังมีได้ค้ำประกันว่า การใช้จ่ายเหล่านั้น ส่วนใหญ่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่นและประชาชนในพื้นที่รองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเหล่านั้นหรือไม่ รวมทั้งการละเลยต่อการบังคับใช้กฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงที่พบเห็นได้ทั่วไป

นอกจากนี้ ภาครัฐควรพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ โดยคำนึงถึงความต้องการที่แท้จริงของประชาชน ซึ่งต้องทำโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลัก โดยเฉพาะการก่อสร้างท่าเรือซึ่งได้สร้างความขัดแย้งอย่างต่อเนื่องในหลายพื้นที่ของเกาะภูเก็ตตลอดมา

ในระดับการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น คณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และคณะนายกเทศมนตรีและเทศมนตรี มีหน้าที่รับผิดชอบต่อการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในท้องถิ่น ตามรัฐธรรมนูญระบุหน้าที่ไว้ใน มาตรา 289 ว่า องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ย่อมมีหน้าที่บำรุงรักษา ศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น มาตรา 290 เพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีอำนาจ หน้าที่ตามกฎหมายบัญญัติ มีสาระสำคัญ 2 ประการ คือ 1) การจัดการ บำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในเขตพื้นที่ และ 2) การเข้าไปมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่นอกพื้นที่ เฉพาะในกรณีที่มีผลกระทบต่ออารยวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ของตน

ดังนั้น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจึงมีหน้าที่ทั้งการควบคุมดูแลการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยว และการพัฒนาการท่องเที่ยวด้วย ซึ่งปัจจุบันองค์การปกครองส่วน

ท้องถิ่นในชุมชนที่ทำการศึกษาล้วนมีบทบาทที่สำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน โดยเฉพาะในชุมชนบางโรงและชุมชนบ่อแร่ นั้น อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ต้องส่งเสริมมากขึ้น คือ การทำการตลาดเชิงรุก เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มุ่งเน้นไปที่ชาวต่างชาติ ซึ่งต้องทำอย่างรอบคอบและระมัดระวัง โดยระบุถึงข้อห้าม และข้อควรปฏิบัติเมื่อเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนอย่างชัดเจนและเข้าใจได้ง่าย รวมถึงการจัดทำป้ายบอกทางและป้ายสื่อความหมายต่างๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนได้มากขึ้น โดยไม่สร้างความเดือดร้อนรำคาญให้กับชุมชนมุสลิมท้องถิ่น

7.3.4 ภาคสังคม

บทบาทและหน้าที่ของสถาบันการศึกษา นักวิชาการ สถาบันศาสนา และองค์กรนอกภาครัฐบาล (NGOs) ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว ได้แก่ การให้คำปรึกษาต่อการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างถูกวิธีและอย่างยั่งยืน การมีส่วนร่วมประเมินผลและแก้ไขปัญหาหรือผลกระทบต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยว การบริการในธุรกิจท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว (ธรรมชาติและวัฒนธรรม) การตลาด การโฆษณาประชาสัมพันธ์จากผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสุขอนามัย ตลอดจนการให้ความร่วมมือกับองค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาครัฐ ในการฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวและวัฒนธรรมท้องถิ่น

ในกรณีศึกษาทั้ง 6 นั้นพบว่า ทุกชุมชนยกเว้นชุมชนบ้านป่าคลอกนั้นมีสถาบันศาสนาเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มชุมชน ซึ่งเมื่อมีการพัฒนาการท่องเที่ยวไปได้ในระดับหนึ่งแล้ว อาจจำเป็นต้องให้สถาบันศาสนามีบทบาทน้อยลง เพื่อให้สถาบันศาสนาสามารถรักษาสถานภาพความเป็นที่พึ่งทางจิตใจที่อยู่เหนือความขัดแย้งทางผลประโยชน์ที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต

7.3.5 นักท่องเที่ยว

มีส่วนร่วมในพัฒนาการท่องเที่ยวด้วยการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรและประชาชนท้องถิ่น ซึ่งย่อมรวมถึงการใช้จ่ายซื้อสินค้าและบริการ การให้ความคิดเห็นเพื่อการพัฒนา การร่วมเรียนรู้และแบ่งปันประสบการณ์ การช่วยดูแลทรัพยากรและแหล่งท่องเที่ยว และการบริจาคเงินช่วยเหลือ ตลอดจนการช่วยบอกเล่าถึงความประทับใจและเชิญชวนผู้อื่นให้เข้ามาท่องเที่ยว

การพัฒนาความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องอาศัยความร่วมมือของผู้มีส่วนร่วมทุกฝ่ายซึ่งมีบทบาทและหน้าที่ของตนเพื่อให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเป็นไปได้จริง และยั่งยืนสอดคล้องกับความมุ่งหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างแท้จริง

ตารางที่ 7.1 สรุปข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษา

ประเด็น ภาคส่วน	การเพิ่มมูลค่าและ ประสิทธิภาพความ เชื่อมโยงภายใน	การกระจายความ เชื่อมโยงภายในชุมชน อย่างเป็นธรรม	การลดความเชื่อมโยงสู่ ภายนอกชุมชนที่ไม่มี ความจำเป็น	การสร้างความเชื่อมโยง ที่เกื้อกูลซึ่งกันและกันสู่ ภายนอก
ภาคประชาชน	เสริมสร้างเข้มแข็งของ องค์กรภาคประชาชนใน สามารถคงเอกลักษณ์และ วิถีชีวิตดั้งเดิมไว้ได้	จัดการและบริหารงาน ตามหลักธรรมาภิบาลเพื่อ สร้างความเป็นธรรม และ ลดความขัดแย้งต่างๆ	สร้างการออมเพื่อเป็นทุน ให้กับกิจการของชุมชน เรียนรู้เทคโนโลยี และ วิชาการเพื่อการพัฒนา	ยอมรับและเข้าใจการ พัฒนา เพื่อสร้างเครือข่าย การพัฒนาในทุกระดับ
ภาคเอกชน	การให้ความเคารพชุมชนท้องถิ่น และร่วมมือกับชุมชนท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว การใช้วัตถุดิบและแรงงานในท้องถิ่น ตลอดจนช่วยพัฒนาแรงงานในท้องถิ่น			-
ภาครัฐ	จัดสรรงบประมาณ และ กระจายอำนาจให้ภาค ประชาชนอย่างโปร่งใส เป็นธรรม และเพียงพอ การพัฒนาโครงสร้าง พื้นฐานต่างๆ ต้องเป็นไป ตามความต้องการที่ แท้จริงของประชาชน	บังคับใช้กฎหมายที่มีอยู่ อย่างมีประสิทธิภาพและ เป็นธรรม ต่อทุกฝ่าย พร้อมทั้งส่งเสริมให้ชุมชน มีส่วนในการบริหารจัดการ ทรัพยากรของตนเอง เช่น การพัฒนาป่าชุมชน และ องค์กรการเงินชุมชน	ส่งเสริมและสนับสนุนการ พึ่งพาตนเองของชุมชนทั้ง ในด้านเทคโนโลยีการผลิต พลังงาน และเงินทุน ทั้งนี้ อ.จ.อ.ค.ย. สถาบันการศึกษาร่วมกับ หน่วยงานภาครัฐด้วย	ส่งเสริม สนับสนุนและให้ ความสำคัญกับเครือข่าย ภาคประชาชนอย่างจริงจัง
ภาคสังคมอื่นๆ	สถาบันการศึกษา – สร้างบุคลากรที่มีคุณภาพ พร้อมทั้งเป็นที่ปรึกษา การให้ความสนับสนุนทางวิชาการ และการ สร้างองค์ความรู้ด้านต่างๆ ตลอดจนการประสานความร่วมมือขององค์กรภาคประชาชนในระดับต่างๆ สถาบันศาสนา - การเป็นที่พึ่งทางจิตใจ สร้างความเชื่อมั่น ช่วยประสานความร่วมมือและแก้ไขปัญหาความ ขัดแย้ง ตลอดจนประสานความร่วมมือขององค์กรภาคประชาชนในระดับต่างๆ ผ่านเครือข่ายศาสนา องค์กรนอกภาค รัฐบาล (NGOs) - การเป็นที่ปรึกษา การให้ความสนับสนุนทั้งในด้านการบริหารจัดการ และด้าน เทคโนโลยีการผลิตและการบริการ ตลอดจนร่วมต่อสู้กับความไม่เป็นธรรมต่างๆ			
นักท่องเที่ยว	การช่วยอุดหนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของ ชุมชน พร้อมทั้งแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อ การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง		การคำนึงถึงการใช้ ทรัพยากรอย่างประหยัด และคุ้มค่า	-

ที่มา: จากการศึกษา

7.4 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาความเชื่อมโยงของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของจังหวัดภูเก็ต แสดงให้เห็น
ว่า การประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามนิยามในการศึกษาค้างนี้ ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว
อย่างเต็มที่ทั้งในแง่ของเงินรายได้จากการใช้จ่ายเพื่อการซื้อวัตถุดิบ และการจ้างงานคนในชุมชนของ
ผู้ประกอบการ และเงินรายได้จากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวที่ตกอยู่ในมือผู้ประกอบการของ
ประชาชนในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวโดยตรง อย่างไรก็ตาม ผลต่อเรื่องที่สำคัญที่สุด คือ การสร้างรายได้
ให้กับกลุ่มชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่มีความเข้มแข็งอยู่แล้ว ทำให้กลุ่มชุมชนเหล่านี้มีพลังทางเศรษฐกิจใน
การขับเคลื่อนกิจกรรมทางสังคมและสิ่งแวดล้อมตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการได้ ดังนั้น

สถาบันการศึกษาต่างๆ จึงควรศึกษาถึงระบบการบริหารจัดการทางธุรกิจที่ตรงตามวิสัยทัศน์ของชุมชน และสอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลามเพื่อนำเสนอให้กับกลุ่มชนชนเหล่านี้ ทั้งนี้ หากในชุมชนไม่มีรูปแบบการจัดการผลประโยชน์และรายได้ที่ดีพอ ผลประโยชน์และรายได้ที่ได้มาจะกลายเป็นตัวทำลายความสัมพันธ์ของชุมชน

นอกจากนี้ การศึกษาถึงระบบการจัดการและการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมเพื่อให้ชุมชนใช้เป็นแนวทางในการจัดการและควบคุมกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นอยู่และที่มีโอกาสเกิดขึ้นในอนาคตไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศที่ชุมชนอาศัยอยู่

ท้ายที่สุด ต้องมีการศึกษาร่วมกับชุมชน เพื่อให้ทราบถึงความต้องการที่แท้จริงของชุมชนในการเปิดรับการท่องเที่ยวว่ามีมากน้อยเพียงใด และชุมชนต้องเป็นผู้เลือกเป็นผู้กำหนดการท่องเที่ยวนั้น เพราะหากว่าชุมชนสามารถเลือกที่กำหนดได้ด้วยตัวเอง และร่วมมือกันพัฒนาการท่องเที่ยวอยู่บนฐานที่มั่นคงของชุมชน มากกว่าการพึ่งพาทุนและการประกอบการจากภายนอก ชุมชนจึงจะสามารถคงความเป็นตัวตนของชุมชนอยู่ได้ ทั้งสามารถรักษาและเพิ่มพูนทุนและทรัพยากรทั้งหลายที่มีอยู่ในชุมชนไว้ได้อย่างยั่งยืน